

УДК 378.22:78.071.2

DOI 10.32461/2226-3209.3.2022.266106

Цитування:

Шумський М. О. Розвиток виконавської культури оркестрових диригентів у процесі магістерської підготовки. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2022. № 3. С. 220–225.

Shumsky M. (2022). Development of Performance Culture of Orchestra Conductors in the Process of Master's Training. *National Academy Of Managerial Staff Of Culture And Arts Herald: Science journal*, 3, 220–225 [in Ukrainian].

*Шумський Микола Олександрович,
професор, завідувач кафедри
інструментально-виконавської підготовки
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя,
народний артист України
<https://orcid.org/0000-0002-0377-973X>
maestro_shumskiy@i.ua*

РОЗВИТОК ВИКОНАВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ОРКЕСТРОВИХ ДИРИГЕНТІВ У ПРОЦЕСІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

Метою роботи є дослідження розвитку виконавської культури оркестрових диригентів у процесі магістерської підготовки задля забезпечення подальшого успішного працевлаштування майбутніх фахівців. **Методологія дослідження.** У статті використано загальнонаукові (узагальнення, порівняння, індукція і дедукція) та емпірико-теоретичні методи (аналіз, синтез) для осмислення літератури з окресленої теми. Системно-структурний аналіз із застосування цілого спектру методів (семіотичного, культурологічного, теоретичного узагальнення) дав змогу комплексно осягнути заявлену квестію. **Наукова новизна.** Вирішено важливе наукове завдання, котре полягає в напрацюванні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо розвитку виконавської культури оркестрових диригентів у процесі магістерської підготовки. Набули подальшого розвитку дослідження розвитку виконавської культури оркестрових диригентів. **Висновки.** Встановлено, що диригування визначають як один з різновидів музично-виконавського мистецтва, що виражає мистецтво керування музичним колективом. З'ясовано, що оркестрове диригування засноване на системі рухів рук та вимагає від оркестрового диригента всебічної освіченості: музично-теоретичної підготовки, активної волі, хорошої пам'яті, тонкого слуху, синтезу психологічного й інформаційного начал. Визначено, що мануальна техніка в системі експресивної виразності оркестрового диригента слугує тонким і довершеним каналом передачі динаміки художніх почуттів, внутрішнього відчуття художнього образу, що проявляється в жесті, погляді, міміці оркестрового диригента. З'ясовано, що виконавська культура оркестрового диригента містить у собі не лише світобачення автора, але й стиль оркестрового диригента, який відрізняють досконалі естетичні погляди, інтереси, смаки. Стверджено, що оркестровий диригент, щоб володіти виконавською культурою на високому рівні, має постійно підвищувати свій професійний рівень.

Ключові слова: виконавська культура, оркестровий диригент, оркестрове диригування.

Shumsky Mykola, People's Artist of Ukraine, Professor, Head of Department of Instrumental and Performance Training, Nizhyn Mykola Gogol State University

Development of Performance Culture of Orchestra Conductors in the Process of Master's Training

The purpose of the article is to study the development of the performance culture of orchestra conductors in the process of master's training in order to ensure the further successful employment of future specialists. **Research methodology.** The research used general scientific (generalisation, comparison, induction, and deduction) and empirical-theoretical methods (analysis, synthesis) to understand the literature on the article issue. System-structural analysis using a whole range of methods (semiotic, cultural, theoretical generalisation) enabled comprehensive understanding the stated issue. **Scientific novelty.** The scientific novelty of the results obtained in the article is determined by the solution of an important scientific task, which consists in developing theoretical provisions and practical recommendations regarding the development of the performing culture of orchestra conductors in the process of master's training. The article further developed the study of the performance culture of orchestral conductors. **Conclusions.** It has been established that conducting is defined as one of the varieties of musical performance art, which expresses the art of managing a musical team. It has been found that orchestral conducting is based on a system of hand movements, which requires an orchestral conductor to have comprehensive education, musical and theoretical training, active will, good memory, fine hearing, synthesis of psychological and informational principles. It has been determined that the manual technique in the system of expressiveness of the orchestra conductor serves as a subtle and perfect channel for transmitting the dynamics of artistic feelings, the inner feeling of the artistic image, which is manifested in the gesture, look, and facial expressions of the orchestra conductor. It has been found that the performing culture of an orchestra conductor carries not only the worldview

of the author, but also the style of an orchestra conductor, which is distinguished by perfect aesthetic views, interests, and tastes. It has been determined that the performance culture of an orchestra conductor at its highest level acts as the ability of an orchestra conductor to consciously assimilate, form, actualise, multiply, preserve, and transfer professional value to increase the effectiveness of conducting activity.

Key words: performance culture, orchestra conductor, orchestra conducting.

Актуальність теми дослідження. Розвиток виконавської культури оркестрових диригентів є провідним стратегічним завданням мистецької освіти. Наявний досвід професійної підготовки оркестрового диригента у вищій школі дає змогу розглядати навчання як важливий чинник, завдяки якому студенти опановують історію, теорію оркестрового виконавства, формують уміння і навички диригентської техніки, всебічно розвивають свою виконавську культуру. Ефективності навчання і виховання здобувачів сприятимуть відповідність завдань і змісту тієї чи іншої навчально-пізнавальної операції, наукова обґрунтованість, доцільність та якість її використання.

Актуальність зазначеної проблеми полягає в необхідності саме на рівні магістерської освітньої програми з музичного мистецтва, в інтенсивному розвиненні виконавської культури майбутніх оркестрових диригентів, що стане запорукою високого рівня професійної майстерності випускників. Отже, майбутній оркестровий диригент повинен бути здатним і готовим до різних видів професійної діяльності: художньої, організаційної, управлінської, педагогічної, інформаційно-аналітичної, інноваційної, діагностичної, методичної, консультативної та освітньої – у фаховому та особистісному аспектах.

Аналіз досліджень і публікацій. Різноманітні складники специфіки та розвитку виконавської культури диригентів розглядають у своїх розвідках відомі науковці та митці-практики. Зокрема, праці М. Бурбана, Ю. Волкової, В. Дейнеги, В. Доронюка, М. Канерштейна, М. Колесси, Л. Костенко, Р. Кофмана, М. Ляшка, Г. Макаренка, Т. Медвідь, Ю. Пучко-Колесник, Л. Серганюк, Ю. Серганюка, Ю. Ткач, Л. Шумської та ін. присвячені аналізу окремих аспектів професійної діяльності хорових та оркестрових диригентів. При цьому не набула достатнього висвітлення проблема розвитку виконавської культури оркестрових диригентів у процесі магістерської підготовки в контексті глобалізаційних процесів, що вплинули на генезис і становлення професійних компетентностей диригента.

Метою роботи є дослідження розвитку виконавської культури оркестрових диригентів у процесі магістерської підготовки задля

забезпечення подальшого успішного працевлаштування майбутніх фахівців. Для досягнення мети визначено такі завдання: проаналізувати розвиток виконавської культури в майбутніх оркестрових диригентів через аналіз освітнього стандарту їх спеціальності; провести загальний огляд навчальних компонентів в освітніх програмах з оркестрового диригування з позиції розвитку виконавської культури оркестрових диригентів. При проведенні дослідження були використані загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, системно-структурний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Від моменту початку навчання мистецтву оркестрового диригування існує безліч специфічних складнощів, спричинених неможливістю повсякденно комунікувати зі своїм «інструментом» – оркестром. Такий процес виявляє рису умовності, яка реалізується в тому, що оркестровий диригент безпосередньо відтворює виконувану музику за допомогою рухів рук – своєрідної «мови жестів». Красномовність жестів оркестрового диригента як найважливіший чинник професійної майстерності є системоутворювальним компонентом навчального процесу, що сприяє розвитку виконавської культури. Тому в музичній педагогіці роблять акцент на засвоєнні «суми прийомів, що надають змогу оркестровому диригентові передавати всі його інтенції: потрібну «інформацію» про темп, ритм, метр, характер, динаміку; показ головних вступів, трактування твору самим оркестровим диригентом» [1, 4; 2].

Дослідники музично-виконавської творчості та музиканти-практики визнають цю категорію художньої діяльності особливим даруванням: можна бути блискучим музикантом, однак так і не мати здатності опанувати мистецтво оркестрового диригування, що являє собою художню діяльність високої складності й наявна лише в колективному ансамблевому виконанні, оскільки координує творчість усіх учасників оркестру, хору, диференційованих виконавських ансамблів.

Щоб здійснити перехід до дослідження виконавських аспектів у контексті безпосередньо оркестрового диригування,

потрібно встановити дефініцію вживаного терміна та головні специфічні ознаки оркестрового виконавства. Диригування (від франц. «diriger» – «направляти», «управляти», «керувати») є одним з різновидів музично-виконавського мистецтва, що виражає мистецтво керування музичним колективом (оркестром, хором, ансамблем, оперною трупю тощо) у репетиційному процесі, а також у ході публічного виконання музичного твору та реалізується оркестровим диригентом, який має на меті передати колективу свої художні наміри, власне тлумачення задуму композитора, забезпечує ансамблю злагодженість і технічну досконалість виконання.

Оркестрове диригування ґрунтується на системі мануальних прийомів, технічна досконалість яких детермінована глибиною музично-теоретичної бази, естетичного світобачення, здатністю до асоціативного мислення диригента й охоплює величезне коло завдань, містить у собі музично-психологічні складові: ідеальну музичну пам'ять, диференційований слух, особистісну сугестію, синтез психологічного й інформаційного начал.

Освітні пріоритети ґрунтуються на значущості таких якостей оркестрового диригента: високий рівень загальної музичної культури, знання музичного мистецтва, відповідний ступінь обдарованості, які мають базуватися на наявності музичного слуху, фізичній підготовці, психологічних вольових якостях, організаторсько-педагогічних здібностях і навичках, здатності створювати переконливу художню інтерпретацію музичного твору [3, 30–31].

Музичний твір, на відміну від інших видів мистецтв (живопису, скульптури чи літератури) не може функціонувати самостійно – його озвучує шляхом створення виконавської інтерпретації музикант, який своїм виконанням демонструє розуміння концепції твору, власний художній смак [4].

Встановлено, що мануальна техніка в системі експресивної виразності оркестрового диригента слугує тонким і довершеним каналом передачі динаміки художніх почуттів, внутрішнього відчуття художнього образу, що проявляється в жесті, погляді, міміці оркестрового диригента й залежить від ерудиції оркестрового диригента, яскравості його емоційних почуттів.

Відтворення експресивної виразності диригування є процесом двостороннім і взаємозумовленим: накопичені життєві емоції надають змогу глибше проникнути в образну сутність музичного твору, а збагачене почуття

сприяє розвитку інтелектуально-емоційної та виконавської культури оркестрового диригента. У процесі навчання і формування виконавської культури оркестрового диригента особливо важливе значення набуває вивчення фахових дисциплін [5; 6].

Самобутність мануального стилю перебуває в прямій залежності від багатства почуттів і творчих уявлень оркестрового диригента, які формуються в результаті життєвого та виконавсько-професійного досвіду.

У диригентсько-виконавському мистецтві рухові відчуття мають вирішальне значення. Робота з розвитку технічної довершеності диригентського апарату, яка є компонентом виконавської культури оркестрового диригента, не може проходити абстрактно, оскільки полягає в розвитку відповідних рухових уявлень на базі слухових і у виробленні синхронного м'язово-слухового зв'язку.

Як відзначають науковці, виконавську культуру оркестрового диригента формують найкращі риси авторської творчості, що спричинена потребою реалізувати композиторський задум, передати закладені у творі ідеї та погляди. Виконавська культура оркестрового диригента містить у собі не лише світобачення автора, але й стиль оркестрового диригента, її відрізняють відмінні естетичні погляди, інтереси, потреби, смаки. Формування професійної майстерності оркестрового диригента й становлення його виконавської культури взаємопов'язані із рівнем розвитку його особистісної культури, структура якої співзвучна із психологічними особливостями особистості.

Виконавська культура оркестрового диригента на своєму вищому рівні постає в його здатності свідомо засвоювати, формувати, актуалізувати, примножувати, зберігати, передавати професійну цінність для підвищення ефективності диригентської діяльності. Одним із найважливіших завдань розвитку високого рівня виконавської культури оркестрового диригента є формування фахового музично-виконавського мислення. Музично-виконавське мислення – це специфічний вид розумової діяльності, що є узагальненим, складноопосередкованим і комплексним відображенням дійсності у процесі розв'язання відповідних виконавських завдань перекладу змісту музичного твору із нехудожньої матеріальної системи (нотний контекст) у художню (процес виконання твору). Як стверджують дослідники,

найважливішим структурним елементом музичного мислення є образний компонент [9].

Отже, можемо відзначити, що виконавська культура оркестрового диригента – це складне інтегроване поняття, що є показником професійної компетентності оркестрового диригента, має досить складну структуру і як частина загальної культури особистості оркестрового диригента містить комплекс особистісних якостей, здібностей, професійних аспектів, таких як володіння виконавською технікою та інтерпретаторською майстерністю, від рівня сформованості яких залежить загальний рівень виконавської культури оркестрового диригента.

У процесі магістерської підготовки оркестрових диригентів на основі щосеместрової індивідуальної програми з фаху, що містить зразки української та світової оркестрової музики, відбувається розвиток вольових, лідерських якостей, музичного темпераменту, емоційності, артистизму, системи мануальних прийомів семантичного характеру, зумовлених жанрово-стилістичною специфікою виконуваних симфонічних творів.

Однією із найважливіших кондицій розвитку високого рівня виконавської культури оркестрового диригента є формування його професійного музично-виконавського інтелекту й художньо-філософського світогляду [11]. Магістерські програми з оркестрового диригування передбачають досягнення мети, спрямованої на підготовку конкурентоспроможних фахівців, які сформуєть загальні та спеціальні фахові компетентності, що становлять зміст розвитку виконавської культури майбутнього оркестрового диригента. Стандарт вищої освіти зі спеціальності «Музичне мистецтво» визначає весь спектр фахових компетентностей та результатів навчання, набуття яких зумовить високий рівень виконавської культури майбутнього оркестрового диригента й актуалізує його конкурентоспроможність на сучасному ринку праці.

З огляду на творче та мистецьке спрямування процесу магістерської підготовки оркестрових диригентів виконавська культура майбутніх фахівців формується як при вивченні освітніх компонентів, так і в ході проходження різних видів навчальних практик, участі у фестивалійній і конкурсній діяльності, мистецьких та соціальних проектах тощо [12]. Отже, освітній процес навчання оркестрових диригентів зосереджено на розвитку таких

фахових компетентностей: здатності на професійному рівні створювати, реалізовувати й висловлювати власні художньо-естетичні концепції; здатності інтерпретувати художні образи в диригентській діяльності; здатності збирати й аналізувати, синтезувати художню інформацію та застосовувати її для виконавської інтерпретації; здатності розробляти й реалізовувати на професійному рівні творчі проекти у сфері диригентської діяльності; здатності аналізувати виконання творів симфонічної музики, здійснювати порівняльний аналіз різних виконавських інтерпретацій; здатності взаємодіяти з аудиторією для донесення музичного матеріалу, вільно та впевнено репрезентувати свої ідеї, художню інтерпретацію під час публічного виступу; спроможність до вирішення основних проблем практичної діяльності в репетиційній, педагогічній та творчій роботі [13, 9–10].

Невід'ємною складовою професійної підготовки майбутніх оркестрових диригентів є активна концертна та конкурсна діяльність, що формує в магістрантів стресостійкість, здатність бути критичним і самокритичним, формує такі навички, як командування, робота з власними психологічними бар'єрами, здатність репрезентувати себе та власний творчий продукт, тобто розвиває виконавську культуру майбутнього оркестрового диригента. Під час участі в закордонних конкурсах та фестивалях музичного мистецтва, творчих стажуваннях у майбутніх оркестрових диригентів формується культурна та мультикультурна компетентність, що надає змогу отримати контакт з культурою, звичаями та традиціями мистецького й мовного середовища. Вміння працювати в мультикультурному середовищі належить до найважливіших соціальних компетентностей майбутнього оркестрового диригента [12].

Професійна підготовка оркестрових диригентів передбачає: формування вміння переконливо вибудовувати концепцію та драматургію симфонічного твору, демонструвати індивідуальну художню здатність інтерпретувати під час концертного виступу; професійне володіння знаннями та навичками інструментального виконавства, ансамблевого виконавства в репетиційній та концертній роботі для реалізації диригентської діяльності; формування музично-аналітичних умінь жанрово-стильової та образно-емоційної атрибуції симфонічного твору при створенні виконавських інтерпретацій; здатність

визначати стилеві й жанрові ознаки симфонічного твору та самостійно знаходити переконливі шляхи реалізації музичного образу у виконавстві; уміння демонструвати оптимальні шляхи розв'язання управлінсько-сугестивних проблем; володіння методикою роботи з оркестром і технологією музичного менеджменту в оркестровому мистецтві [13; 16].

Наукова новизна дослідження полягає в розгляді змістових складових розвитку виконавської культури майбутніх оркестрових диригентів у межах магістерської підготовки на основі нового державного стандарту вищої освіти зі спеціальності 025 «Музичне мистецтво», що забезпечить випускникам фахову відповідність та успішну професійну реалізацію на сучасному ринку праці.

Висновки. На основі проведеного дослідження дійшли висновку, що в умовах інтенсифікації інтеграційних процесів розвиток виконавської культури оркестрових диригентів у процесі магістерської підготовки набуває все більшої актуальності та має передбачати розширення музично-естетичних знань і вмінь здобувачів на основі поетапного формування загальномузичного інтелекту та професійного диригентського світогляду.

У результаті компетентісно орієнтованого навчання майбутні оркестрові диригенти набувають здатності працювати з художнім матеріалом вищого порядку, самостійно набувати нові знання, розвивати особистий творчий потенціал протягом життя, створювати унікальні художні інтерпретації, здійснювати високохудожню акустично-інтонаційну матеріалізацію нотного контексту, очолювати та просувати в соціумі оркестровий колектив.

Література

1. Доронюк В. Д. Методика викладання диригування. Івано-Франківськ : ПНУ імені В. Стефаника, 2005. 42 с.
2. Зимовець Ю. М. Основи диригентської техніки. Херсон : ХДУ, 2004. 193 с.
3. Доронюк В. Д. Курс техніки диригування. Івано-Франківськ : ПНУ імені В. Стефаника, 2004. 292 с.
4. Стукаленко З. Оркестрове диригування. Кропивницький : ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2017. 137 с.
5. Макаренко Г. Г. Творчість диригента: естетико-мистецтвознавчі виміри : монографія. Київ : Факт, 2005. 328 с.
6. Ляшко М. П. Мистецтво диригування як феномен музичної культури. *Science, Research, Development*. № 3. URL: http://xn--e1aajfpcds8ay4h.com.ua/files/scientific_conference/75/1/75-01_35-44.pdf (дата звернення: квітень 2022).

7. Кім Ен Джу. Психологічні аспекти міжособистісних відносин у формуванні комунікативної компетентності диригента. *Вісник МДУКМ*. Миколаїв : МДУКМ. 2008. № 2 (22). С. 216–218.

8. Доронюк В., Серганюк Л., Серганюк Ю. Диригент шкільного хору. Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2010. 45 с.

9. Волкова Ю. І. Формування художньо-комунікативних умінь майбутніх учителів музики і хореографії : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 – Теорія та методика музичного навчання, 2016. 20 с.

10. Бурбан М. Українські хори і диригенти. Дрогобич : Посвіт, 2006. 640 с.

11. Пасічник Л. М. Робота диригента над музичним твором : метод. реком. до дисципліни «Оркестрове диригування» для студентів вищих музичних навчальних закладів III–IV рівнів акредитації напряму підготовки «Музичне мистецтво». Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2012. 72 с.

12. Медвідь Т., Терешенко Н. Формування soft skills у процесі фахової підготовки майбутніх хореографів. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2021. Вип. 4. С. 165–178.

13. Стандарт вищої освіти. Другий (магістерський рівень) вищої освіти. Ступінь «магістр». Галузь знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальність 025 «Музичне мистецтво». Затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 04.03.2020 № 368. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2020/03/025-myzichne-mystectvo-M.pdf> (дата звернення: квітень 2022).

14. Ovcharenko N., Matveieva O., Chebotarenko O., Koehn N. Methodological Readiness of Musical Art Master's Degree Students: A Theoretical Research. *Journal of History Culture and Art Research*. 2019, № 8(4). С. 166–176. URL: <http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/article/view/2285> (дата звернення: квітень 2022).

References

1. Doronjuk, V. D. (2005). Methods of teaching conducting. Ivano-Frankivsk : PNU imeni V. Stefanyka [in Ukrainian].
2. Zymovec, Ju. M. (2004). Fundamentals of conducting technique. Kherson : KhDU [in Ukrainian].
3. Doronjuk, V. D. (2004). Conducting technique course. Ivano-Frankivsk: PNU im. V. Stefanyka [in Ukrainian].
4. Stukalenko, Z. (2017). Orchestral conducting. Kropyvnyckyj: CDPU im. V. Vynnychenka [in Ukrainian].
5. Makarenko, Gh. Gh. (2005). Creativity of the conductor: aesthetic and artistic dimensions. Kyjiv: Fakt [in Ukrainian].
6. Ljashko, M. P. The art of conducting as a phenomenon of musical culture. *Science, Research, Development*. # 3. Retrieved from: <http://xn--e1aajf>

pcds8ay4h._com.ua/files/scientific_conference/75/1/75-01_35-44.pdf [in Ukrainian].

7. Kim En Dzhu. (2008). Psychological aspects of interpersonal relations in the formation of the conductor's communicative competence. *Visnyk MDUKM. Mykolajiv: MDUKM*, 2 (22), 216–218 [in Ukrainian].

8. Doronjuk, V., Serghanjuk, L., Serghanjuk, Ju. (2010). Conductor of the school choir. *Ivano-Frankivsk: PNU im. V. Stefanyka* [in Ukrainian].

9. Volkova, Ju. I. (2016). Formation of artistic and communicative skills of future teachers of music and choreography: avtoref. dys. kand. ped. nauk: spec. 13.00.02 «Teorija ta metodyka muzychnogho navchannja» [in Ukrainian].

10. Burban, M. (2006). Ukrainian choirs and conductors. *Drohobych: Posvit* [in Ukrainian].

11. Pasichnjak, L. M. (2012). The work of a conductor on a musical piece: Methodological recommendations for the discipline «Orchestral conducting" for students of higher musical educational institutions of the III–IV accreditation levels of the training direction "Musical art». *Ivano-Frankivsk: Nova Zorja* [in Ukrainian].

12. Medvidj, T., Tereshenko, N. (2021). Formation of soft skills in the process of professional training of future choreographers. *Zbirnyk naukovykh pracj Umansjkogho derzhavnogho pedagoghichnogho universytetu*, 4, 165–178 [in Ukrainian].

13. Standard of higher education. Second (master's level) higher education. (2020). Master's degree. Field of knowledge 02 «Culture and art», specialty 025 «Musical art». Approved and put into effect by the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 04.03.2020, 368. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2020/03/025-myzichne-mystectvo-M.pdf> [in Ukrainian].

14. Ovcharenko, N., Matveieva, O., Chebotarenko, O., Koehn, N. (2019). Methodological Readiness of Musical Art Master's Degree Students: A Theoretical Research. *Journal of History Culture and Art Research*, 8(4), 166–176. DOI: <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v8i4.2285> [in English].

Стаття надійшла до редакції 16.05.2022

Отримано після доопрацювання 20.06.2022

Прийнято до друку 27.06.2022